

Starenje stanovništva kao ograničavajući čimbenik demografskog razvoja Žumberka

Ivo TURK

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

Marijan JUKIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

Dražen ŽIVIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Područni centar Vukovar

Izvorni znanstveni rad
(primljeno: 2. prosinca 2013.)
UDK 314.8(497.5-Žumberak)

Suvremeni demografski razvoj Žumberka reflektira duboko ukorijenjene utjecaje dosadašnjeg vrlo specifičnog demografskog, društvenog i gospodarskog razvoja. Reljefna raščlanjenost prostora s dominantnim brdsko-planinskim morfostrukturnim obilježjima, granični položaj, nedovoljna prometna povezanost i gospodarska nerazvijenost kroz prošlost sve do danas znatno su otežavali društveno-gospodarski i s njim neraskidivo povezani demografski razvoj Žumberka. Dugotrajni proces ukupne depopulacije u obliku kontinuirane emigracije stanovništva u bioreproduktivnoj dobi te s tim povezani negativni biodinamički populacijski procesi utjecali su izrazito negativno na strukturalna obilježja stanovništva Žumberka. Smanjeni priljev stanovništva u fertilnu dob postupno je doveo do smanjenja nataliteta, a sve veći udio staroga stanovništva podizao razinu mortaliteta. Stoga je Žumberak u pogledu demografske biodinamike postao prostor snažne biološke depopulacije stanovništva. Starenje stanovništva Žumberka kao dominantan demografski proces inducira daljnje negativne dinamičke i strukturalne populacijske procese. Zbog dominantnog utjecaja na formiranje fertilnog i radnog kontingenta stanovništva demografsko je starenje značajna prepreka budućim demografskim i društveno-gospodarskim zbivanjima. Sve nepovoljniji odnos mladog i starog stanovništva Žumberka implicira povećanu potrebu za mirovinskim, socijalnim i zdravstvenim izdvajanjima što dodatno opterećuje gospodarstvo toga slabo razvijenoga prostora. Nedostatak temeljne infrastrukture, nedovoljna ponuda radnih mjesta te nedostatak radno aktivnog stanovništva ne pružaju mogućnosti za revitalizaciju i razvoj promatranog prostora.

Ključne riječi: Žumberak, demografsko starenje, depopulacija, biodinamička obilježja, fertilni i radni kontingent stanovništva, revitalizacija prostora.

Uvod

Suvremeno, izrazito nepovoljno, demografsko stanje Žumberka posljedica je interakcije dugoročnih društveno-gospodarskih, povijesno-političkih, demografskih i ostalih čimbenika i procesa. Zbog nepovoljnih fizičko-geografskih i slože-

nih socijalno-geografskih uvjeta razvoj Žumberka bio je znatno otežan. Unatoč blizini razvojne osovine središnje Hrvatske, sa Zagrebom kao razvojnim polom, Žumberak je zahvaljujući brdsko-planinskim obilježjima, pograničnom položaju i nedovoljnoj prometnoj povezanosti ostao vrlo izoliran prostor. Složeni povijesno-geografski procesi doveli su do velikih migracija i izmjena stanovništva na tom prostoru i to je remetilo normalan populacijsko-naseljski razvoj. Raspršenost stanovništva u velikom broju vrlo malih naselja onemogućila je znatniju koncentraciju centralnih funkcija u jednom naselju koje bi bilo nositelj razvoja toga prostora. Prevlad malih poljoprivrednih gospodarstava (s autarkičnom poljoprivrednom proizvodnjom) na kojima radi većinom staro stanovništvo ne pridonosi gospodarskom napretku prostora. Drugim riječima, Žumberak jest izrazit primjer društvene, gospodarske i demografske periferije Hrvatske unatoč blizini razvojnim žarištima.

Predmet istraživanja u ovome radu jest proces starenja stanovništva i njegov utjecaj na budući demografski razvoj Žumberka. Nepovoljna obilježja sastava stanovništva po dobi i spolu onemogućavaju normalan tijek prirodne reprodukcije stanovništva toga prostora, ali i impliciraju negativne tendencije u društveno-gospodarskom razvoju. Depopulacija gotovo svih naselja, uz krajnje nepovoljnu biološku strukturu stanovništva, uzrokovala je gašenje postojećih ionako slabih centralnomjesnih funkcija te ukupno propadanje naselja na promatranom prostoru. Cilj je istraživanja prikazati temeljne značajke procesa demografskog starenja analizom osnovnih demografskih dinamičkih i strukturnih pokazatelja. Nastojalo se ustanoviti u kojoj je mjeri analizirani i prikazani proces demografskog starenja značajan remetilacki čimbenik ukupnog demografskog i društveno-gospodarskog razvoja.

Žumberak zauzima središnji dio pozitivne reljefne morfostrukture u kupsko-savsko-krčkom međuriječju. U okvirima šire regije, Središnje Hrvatske, to je rubno položen i reljefno najviši naseljen prostor. Više od polovine stanovništva naseljeno je iznad 500 metara nadmorske visine, a naseljenost seže sve do 800 metara nadmorske visine (Klemenčić, 1989.). Naseljenost na tako velikoj nadmorskoj visini nije tipična za Središnju Hrvatsku. Arheološko nalazište u naselju Budinjaku, koje datira iz razdoblja od 10. do 6. stoljeća prije Krista, svjedoči o vrlo ranoj naseljenosti Žumberka. Prirodno-geografskim obilježjima (reljef i klima) te obilježjima naseljenosti i historijsko-geografskog razvoja Žumberak je mnogo sličniji Gorskoj nego Središnjoj Hrvatskoj.

Za razvoj stanovništva Žumberka u povijesti važna je bila uskočka kolonizacija, koja je trajala od 1530. do 1550. godine (Klemenčić, 1990.b). Najčešće drugo ime koje se u historiografiji koristi za Uskoke jest Vlah. Prva grupa Uskoka naselila se na Žumberku u jesen 1530. i brojila je između 500 i 1000 ljudi. Ta se grupa na Žumberak doselila iz područja Glamoča i Unca u Zapadnoj Bosni te iz Srba u Lici (Klemenčić, 1990.b). Važno je napomenuti da je kralj Ferdinand I. Habsburški 1535. Uskocima dao zemlju na Žumberku. Uskoci su bili izuzeti iz

poreznog sustava, no umjesto toga imali su obvezu vojne službe na vlastiti račun (Klemenčić, 1990.b). Druga se grupa Uskoka naselila na Žumberku u listopadu 1538. i brojila je oko 650 osoba. Naseljavanje Uskoka završilo je oko 1550. godine (Klemenčić, 1990.b).

Potomci tada naseljenih Uskoka danas su najčešće grkokatoličke vjeroispovijesti, a ostalo stanovništvo uglavnom je rimokatoličko. Žumberčani imaju izraženu pripadnost hrvatskom narodu, no i regionalna im je pripadnost vrlo razvijena (Hranilović, 1990.). U prošlosti je Žumberak bio refugijalna zona za stanovništvo koje je bježalo pred osmanskim nadiranjem. Nasuprot tome, danas je on egzodusna zona s vrlo jakom depopulacijom (Crkvenčić, 2002.).

Na Žumberku prevladava agrarni pejzaž obilježen nepravilnom izmjenom šumskih površina s krčevinskim površinama na kojima su mala naselja. Krčenje šuma nije bilo plansko, nego je ovisilo o konfiguraciji terena odnosno o trenutnim potrebama stanovništva (Klemenčić, 1990.b). Uslijed depopulacije i demografskog starenja velik dio ranije obrađivanog zemljišta nije obrađen i zarastao je u primarnu vegetaciju.

Osnovne pretpostavke rada su sljedeće:

- Depopulacijski procesi na Žumberku traju osjetno duže nego u Hrvatskoj.
- Žumberak je homogen po negativnim demografskim pokazateljima.
- Starenje stanovništva na Žumberku izrazito je uznapredovalo.
- Kvaliteta života na Žumberku je slaba, poglavito u pogledu dostupnosti usluga.

Metodološke napomene

Problematika ovoga rada zahtijeva precizno definiranje prostornog i vremenskog okvira istraživanja te objašnjenje relevantnih metodoloških odrednica provedene analize.

Prostorni obuhvat istraživanja definiran je na temelju historijsko-geografskog obuhvata Žumberka kako ga je definirao M. Klemenčić 1989. godine. Klemenčić je prostor Žumberka »uokvirio«¹ granicama naselja koja su bila u sastavu Vojne krajine.¹ Jedina iznimka vezana je uz naselje Drage, koje je bilo u sastavu Vojne krajine i koje je 1945. pripojeno Sloveniji. To naselje nije obuhvaćeno istraživanjem u ovome radu. Površina tako izdvojenog prostora je 231 km² ili 0,4% kopnenog teritorija Hrvatske. Tako definiran prostor, prema administrativno-teritorijalnom ustroju iz 2011., obuhvaća dio teritorija administrativnih gradova Ozlja² i

¹ Prostor Žumberka tek je ukinućem Vojne krajine 1881. pripojen civilnoj Hrvatskoj (Klemenčić, 1990.b). Ova činjenica svjedoči o već tada zakašnjelim razvojnim procesima na Žumberku, što je dakako negativno utjecalo na socioekonomski i demografski razvoj toga područja u budućnosti.

² Dio grada Ozlja koji ulazi u sastav Žumberka obuhvaća 24 naselja: Badovinci, Brašljeвица, Brezovica Žumberačka, Bulići, Cvetišće, Dančulovići, Doljani Žumberački, Dragoševci, Dučići, Goleši Žumberački, Gudalji, Kamenci, Kašt, Keseri, Kuljaji, Kunčani, Liješće, Malinci, Pilatovci, Popovići Žumberački, Radatovići, Rajatovići, Sekulici i Šiljki.

Slika 1. Karta Žumberka

Samobora,³ dio teritorija Općine Krašić⁴ te Općinu Žumberak.⁵ Grad Ozalj jedini se nalazi u sastavu Karlovačke županije, a preostale tri administrativno-teritorijalne jedinice lokalne samouprave nalaze se u sastavu Zagrebačke županije. Na spomenutom prostoru nalazilo se iste godine 81 naselje sa 1528 stanovnika. Gustoća naseljenosti iznosila je 6,61 st/km², što znači da je ovo prostor subekumene⁶ (demografske polupustoši).

Vremenski okvir ovoga istraživanja obuhvaća razdoblje od 1971. do 2011. godine, no pri definiranju šireg konteksta i ustanovljavanju dugoročnih tenden-

³ Dio grada Samobora koji ulazi u sastav Žumberka obuhvaća 17 naselja: Bratelji, Brezovac Žumberački, Budinjak, Cerovica, Dani, Golubići, Gornja Vas, Kravljak, Novo Selo Žumberačko, Osredek Žumberački, Osunja, Poklek, Selce Žumberačko, Sječevac, Stojdraga, Šimraki i Tisovac Žumberački.

⁴ Dio općine Krašić koji ulazi u sastav Žumberka obuhvaća 5 naselja. To su Begovo Brdo Žumberačko, Čučići, Pečno, Stančići Žumberački, Vranjak Žumberački.

⁵ Općina Žumberak obuhvaća 35 naselja: Cernik, Donji Oštrc, Drašći Vrh, Glušinja, Gornji Oštrc, Grgetići, Grič, Hartje, Javor, Jezernice, Jurkovo Selo, Kalje, Kordići Žumberački, Kostanjevac, Kupčina Žumberačka, Markušići, Mrzlo Polje Žumberačko, Petričko Selo, Plavci, Radinovo Brdo, Reštovo Žumberačko, Sopote, Sošice, Stari Grad Žumberački, Stupe, Tomaševci, Tupčina, Veliki Vrh, Visoče, Višći Vrh, Vlašić Brdo, Vukovo Brdo, Žamarija, Željezno Žumberačko i Žumberak.

⁶ Subekumenom se smatraju prostori s manje od 10 st/km².

cija demografskog razvoja vremenski okvir istraživanja je proširen. To se posebno odnosi na kretanje ukupnog broja stanovnika, prikazano u duljem periodu tj. od 1857. do 2011. godine.

Odgovarajuće metodološke poteškoće u ovome istraživanju čini problematika usporedbe pojedinih popisa stanovništva zbog promijenjenih popisnih kriterija. Važno je istaknuti da se u suvremenim popisima, pojednostavljeno rečeno, primjenjuju dva osnovna kriterija popisivanja stanovništva: kriterij *de iure* ili stalnog stanovništva i kriterij *de facto* ili prisutnog stanovništva. Treba istaknuti da su se popisi stanovništva 1971., 1981. i 1991. provodili po principu stalnog (*de iure*) stanovništva, a popisi 2001. i 2011. po modificiranoj koncepciji prisutnog (*de facto*) stanovništva. Svaki je popis imao neke metodološke specifičnosti i stoga popisni rezultati nisu posve usporedivi. Ipak, radi jednostavnosti i zbog nepostojanja preciznijih podataka, za relevantan je uzet ukupan broj stanovnika naselja prema svakom pojedinom popisu.

Pri proučavanju prirodnog kretanja stanovništva korišteni su podatci po naseljima iz tablograma DZS-a. Oni obuhvaćaju samo prirodno kretanje stanovništva »u zemlji« (osim za razdoblje od 1993. do 1997. godine, ali i za to razdoblje rođeni i umrli u inozemstvu nisu razmatrani kako ne bi došlo do nesklada u vrijednostima pokazatelja prirodne dinamike stanovništva).

Migracijska bilanca⁷ temeljena je na ukupnom broju stanovnika i vitalnoj statistici »u zemlji«.

Ostarjelost stanovništva prikazana je prema metodologiji I. Nejašmića iz 2003. jer je ta metodologija posebno prikladna za prikazivanje ostarjelosti u brdskim i planinskim prostorima. Spomenuti autor ostarjelost populacije⁸ tipizira u sedam kategorija: 1 (*na pragu starenja*), 2 (*starenje*), 3 (*starost*), 4 (*duboka starost*), 5 (*vrlo duboka starost*), 6 (*izrazito duboka starost*) i 7 (*krajnje duboka starost*).

Dinamička i strukturna obilježja stanovništva na Žumberku proučavana su kroz analizu popisnih rezultata, a kvaliteta života analizirana je pomoću ankete.

Dinamička demografska obilježja na Žumberku

Popisna promjena broja stanovnika Žumberka od 1857. do 2011.

Ukupna je depopulacija prevladavajuće obilježje popisnog kretanja stanovništva Žumberka. Ipak, u okviru razdoblja između 1857. i 2011. godine mogu se izdvo-

⁷ Migracijska bilanca izračunata je kao razlika međupopisne promjene i ukupne prirodne promjene s time da je vrijednost vitalne statistike prilagođena kritičnom momentu popisa stanovništva (31.3. u 24 sata). To znači da je za svako međupopisje uzeto 3/4 vrijednosti vitalne statistike za raniju popisnu godinu unutar jednog međupopisnog razdoblja i 1/4 njezine vrijednosti za kasniju popisnu godinu (unutar istog razdoblja).

⁸ Bodovna skala prema kojoj je izvršena kategorizacija je: tip 1 (90,5 — 100,0 bodova), tip 2 (84,5 — 90,0 bodova), tip 3 (73,0 — 84,0 bodova), tip 4 (65,5 — 72,5 bodova), tip 5 (50,5 — 65,0 bodova), tip 6 (30,5 — 50,0 bodova), tip 7 (0,0 — 30,0 bodova) (Nejašmić, 2003.).

	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.	1931.	1948.
Dio u sastavu									
Grada Samobora	1306	1650	1871	2062	2054	2170	2021	2083	1685
Dio u sastavu									
Grada Ozlja	1990	2592	2906	3066	2947	2716	2483	2665	2250
Dio u sastavu									
Općine Krašić	812	597	643	701	713	728	701	709	493
Dio u sastavu									
Općine Žumberak	4017	5107	5623	6179	5975	5686	5537	5768	5274
ŽUMBERAK UKUPNO	8125	9946	11043	12008	11689	11300	10742	11225	9702
								Indeks	Indeks
								2011./	2011./
	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.	1857.	2001.
Dio u sastavu									
Grada Samobora	1775	1582	1305	904	618	417	312	23,89	74,82
Dio u sastavu									
Grada Ozlja	2093	1650	1101	677	543	462	305	15,33	66,02
Dio u sastavu									
Općine Krašić	497	486	382	241	140	65	28	3,45	43,08
Dio u sastavu									
Općine Žumberak	5157	4461	3533	2438	1899	1185	883	21,98	74,51
ŽUMBERAK UKUPNO	9522	8179	6321	4260	3200	2129	1528	18,80	71,77

Tablica 1. Popisna promjena broja stanovnika Žumberka prema prostornim cjelinama od 1857. do 2011.
Izvor: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.—2001., CD, DZS, Zagreb, 2005., Popis stanovništva kućanstava i stanova 2011.; Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima; www.dzs.hr (1. ožujka 2013.)

jiti tri karakteristična podrazdoblja. Prvo se odnosi na period od 1857. do 1890. kada je stanovništvo Žumberka bilježilo lagan porast. Godine 1890. zabilježen je najveći broj stanovnika u cijelom razdoblju za koje postoje podatci o popisnom kretanju stanovništva. Nakon toga nastupa razdoblje obilježeno stagnacijom s tendencijom laganog smanjenja broja stanovnika Žumberka, koje je trajalo od 1890. do 1931. godine. Emigracija, demografski gubitci u Prvom svjetskom ratu, pa i epidemije poput *španjolske gripe*, doveli su do polaganog smanjenja ukupnog broja stanovnika (sa 12 008 stanovnika 1890. na 11 225 stanovnika 1931.). Posljednje, treće razdoblje, obilježeno snažnom ukupnom depopulacijom Žumberka, traje od 1931. do danas. U navedenom razdoblju kontinuiranog demografskog pada ukupno stanovništvo Žumberka smanjeno je sa 11 225 stanovnika (1931.) na 1528 stanovnika (2011.) ili za 86,39% (tablica 1.).

Promotrimo li popisno kretanje broja stanovnika prostornih sastavnica Žumberka, vidljive su njihove međusobno vrlo slične tendencije. Općina Žumberak i dio Žumberka koji pripada Gradu Ozlju maksimum naseljenosti postigli su 1890., kao i Žumberak u cijelosti. Općina Krašić i dio Žumberka koji pripada Gradu Samoboru najveći broj stanovnika zabilježili su nešto kasnije, 1910. godi-

ne. Nakon tih demografskih maksimuma počinje razdoblje kontinuirane demografske regresije koje traje do danas. U razdoblju najsnažnije depopulacije Žumberka u cjelini (1931.—2011.) ukupan broj stanovnika najviše je smanjen u dijelu koji pripada Općini Krašić (za 96,05% ili sa 709 na 28 stanovnika), a najmanje u dijelu koji pripada Općini Žumberak (za 84,69% ili sa 5768 na 883 stanovnika). Uzmu li se u obzir samo pojedina međupopisna razdoblja, najveća depopulacija Žumberka u relativnom smislu bila je u razdoblju 1991.—2001. kada je zabilježen pad ukupnog broja stanovnika za 33,47% (sa 3200 na 2129 stanovnika).⁹

Krajnje negativna populacijska dinamika uzrokovana je mnogim faktorima. Najvažniji su deagrarizacija te urbano bazirana industrijalizacija i tercijarizacija. Ti su procesi izazvali emigraciju, deruralizaciju i urbanizaciju. Krajem 19. i početkom 20. stoljeća Žumberčani su uglavnom emigrirali u prekomorske zemlje. Do 1918. najviše emigranata odselilo se u SAD, vrlo često u Cleveland (Ohio). Nakon Prvoga svjetskog rata tokovi emigracije usmjerili su se prema Kanadi, Francuskoj i Njemačkoj (Crkvenčić, 1959.). U novije doba odredišta emigracije su obližnji gradovi, ponajprije Zagreb, Samobor, Karlovac i Novo Mesto (u Sloveniji). Nakon ukinuća Vojne krajine 1873. stanovništvo Žumberka bilo je lišeno svojih povlastica. To je bio važan čimbenik koji je potaknuo emigraciju (Crkvenčić, 1959.).

Posljednjih stotinjak godina Žumberak je bio isključen iz svih značajnijih investicijskih i razvojnih planova. Jasno je da su sa Žumberka emigrirale većinom mlađe osobe u reproduktivnoj dobi. To je rezultiralo starenjem stanovništva, smanjenjem nataliteta i pojavom prirodne depopulacije. Višeobiteljska domaćinstva, nekoć uobičajen oblik organizacije seoskog domaćinstva, danas su sve malobrojnija (Magdalenić, Štambuk, Vranešić, Župančić, 1996.). Godine 2001. na Žumberku je bilo šest naselja bez stanovnika¹⁰ (izumrlih naselja). Deset godina poslije broj izumrlih naselja povećao se na osam.¹¹

Prirodno kretanje stanovništva Žumberka

U razdoblju od 1971. do 1991. stanovništvo Žumberka bilježi intenzivno smanjenje biodinamike stanovništva. Nakon 1991. godine biodinamika stagnira na vrlo nepovoljnoj razini.

Na početku promatranog razdoblja zabilježena je negativna opća stopa prirodne promjene stanovništva (-1,11‰ 1971.). Opća stopa nataliteta zabilježila je u istom razdoblju pad sa 10,85‰ (1971.) na 4,49‰ (1981.). S druge strane, opća stopa mortaliteta kretala se između 11,10‰ (1973.) i 17,21‰ (1980.), s ten-

⁹ Ovako velika promjena broja stanovnika dijelom je uzrokovana i promjenom popisnih metodologija.

¹⁰ Prema popisu iz 2001. sljedeća su naselja bila bez stanovnika: u sastavu Grada Ozlja: Kunčani, Malinici, Popovići Žumberački i Rajakovići; te u sastavu Općine Žumberak: Grgetići i Jezernice.

¹¹ Dva nova izumrla naselja koja se pribrajaju onima iz 2001. su: Cvetišće (Grad Ozalj) i Čučići (Općina Krašić).

RAZDOBLJE	ŽIVOROĐENI	UMRLI	PRIRODNA PROMJENA
1971.—1981.	404	703	-299
1981.—1991.	191	656	-465
1991.—2001.	119	570	-451
2001.—2011.	77	527	-450
UKUPNO	791	2456	-1665

Tablica 2. Prirodno kretanje stanovništva Žumberka po međupopisnim razdobljima (1971.—2011.).

Izvor: Tablogrami vitalne statistike Hrvatske (1971.—2011.), DZS, Zagreb

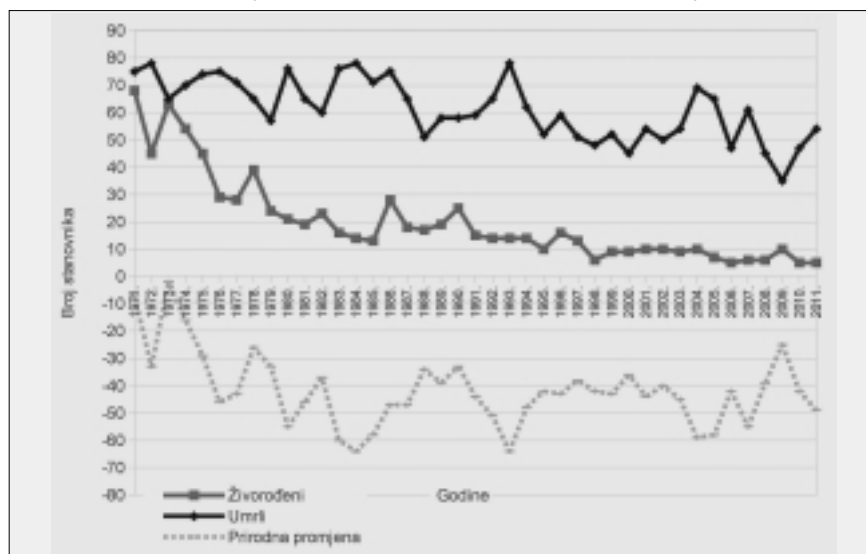
dencijom laganog porasta. Dakle, negativni demoreprodukcijski procesi u obliku smanjenja nataliteta i rasta mortaliteta već su na početku promatranog razdoblja upozorili na daljnje pogoršanje stanja u budućnosti.

U idućem međupopisnom razdoblju (1981.—1991.) opća stopa nataliteta oscilira između 3,41‰ (1985.) i 7,62‰ (1990.), a opća stopa mortaliteta bilježi daljnji rast, pa njezina najveća vrijednost u istom razdoblju iznosi visokih 20,20‰ (1986.). Takve tendencije općih stopa nataliteta i mortaliteta dovele su do drastičnog prirodnog pada stanovništva. Najniža vrijednost opće stope prirodne promjene iznosila je -16,34‰ (1984.).

U razdoblju od 1991. do 2001. nastavljene su negativne tendencije biodinamike stanovništva Žumberka. Opća stopa prirodne promjene smanjena je s -13,86‰ (1991.) na -20,83‰ (2001.). Apsolutni je minimum tog pokazatelja u promatranom razdoblju zabilježen 1993. (21,63‰). Rezultat je to stabilizacije opće stope nataliteta na vrlo niskoj vrijednosti, te izrazitog porasta opće stope mor-

Slika 2. Prirodno kretanje stanovništva na Žumberku (1971.—2011.).

Izvor: Tablogrami vitalne statistike Hrvatske (1971.—2011.), DZS, Zagreb

I. Turk, M. Jukić, D. Živić: *Starenje stanovništva kao ograničavajući čimbenik...*

Godina	n	m	pp	Godina	n	m	pp
1971.	10,85	11,96	-1,11	1992.	4,57	21,20	-16,63
1972.	7,42	12,86	-5,44	1993.	4,73	26,36	-21,63
1973.	10,76	11,10	-0,34	1994.	4,91	21,74	-16,83
1974.	9,56	12,39	-2,83	1995.	3,64	18,94	-15,30
1975.	8,26	13,59	-5,33	1996.	6,07	22,37	-16,30
1976.	5,54	14,32	-8,78	1997.	5,14	20,15	-15,01
1977.	5,56	14,11	-8,55	1998.	2,48	19,80	-17,32
1978.	8,08	13,47	-5,39	1999.	3,89	22,45	-18,56
1979.	5,19	12,33	-7,14	2000.	4,07	20,37	-16,30
1980.	4,76	17,21	-12,45	2001.	4,73	25,56	-20,83
1981.	4,49	15,35	-10,86	2002.	4,87	24,34	-19,47
1982.	5,57	14,53	-8,96	2003.	4,51	27,08	-22,57
1983.	3,98	18,90	-14,92	2004.	5,17	35,68	-30,51
1984.	3,58	19,92	-16,34	2005.	3,74	34,70	-30,96
1985.	3,41	18,64	-15,23	2006.	2,76	25,92	-23,16
1986.	7,56	20,20	-12,64	2007.	3,42	34,80	-31,38
1987.	5,00	18,07	-13,07	2008.	3,54	26,58	-23,04
1988.	4,87	14,60	-9,73	2009.	6,12	21,43	-15,31
1989.	5,61	17,13	-11,52	2010.	3,18	29,88	-26,70
1990.	7,62	17,68	10,06	2011.	3,30	35,69	-32,39
1991.	4,73	18,59	-13,86				

Tablica 3. Opće stope nataliteta (n), mortaliteta (m) i prirodne promjene (pp) stanovništva Žumberka 1971.—2011. u (‰). Izvor: kao kod tablice 2.

taliteta što je posljedica demografskog starenja. U tom je razdoblju opća stopa mortaliteta najnižu vrijednost zabilježila 1991. (18,59‰), a najvišu 1993. (26,36‰).

U najnovijem međupopisju (2001.—2011.) opće su se stope nataliteta stabilizirale na vrlo niskoj razini što je posljedica malog broja osoba u reproduktivnoj dobi. Minimalna je vrijednost zabilježena 2006. i iznosila je zapravo zanemarljivih 2,76‰, a maksimalna vrijednost zabilježena je 2009. (6,12‰). Vrijednost opće stope mortaliteta povećala se i kretala se u vrijednostima između 21,43‰ (2009.) i 35,69‰ (2011.). Vrijednosti prirodne promjene bile su krajnje nepovoljne i kretale su se od -15,31% (2009.) i -32,39‰ (2011.).¹²

Najnepovoljnije vrijednosti opće stope nataliteta tijekom cijelog promatranog razdoblja zabilježene su u dijelu Žumberka koji pripada Općini Krašić. Već je ranih 1970-ih u tom prostoru bilo godina bez ijednog rođenog djeteta. Najmanje nepovoljno kretanje tog pokazatelja zabilježeno je u samoborskom dijelu Žum-

¹² To je najnepovoljnija vrijednost opće stope prirodne promjene u razdoblju od 1971. do 2011. godine.

berka, iako je i ono krajnje nepovoljno. Opće su stope mortaliteta također bile najnepovoljnije u krašićkom dijelu Žumberka, a najmanje nepovoljne bile su u ozaljskome dijelu. Stope prirodne promjene izrazito su nepovoljne u svim dijelovima Žumberka i teško je na temelju toga pokazatelja učiniti suvislu raščlambu.

Migracijska bilanca i tipovi općeg kretanja stanovništva

Migracijska bilanca je razlika između međupopisne i prirodne promjene broja stanovnika u nekom prostoru. U najranijem promatranom međupopisju (1971.—1981.) vidljiva je prisutnost negativne migracijske bilance na Žumberku (manjak od 1761 stanovnika ili -27,85% u odnosu na broj stanovnika iz 1971.). Tip općeg kretanja stanovništva¹³ bio je E₄. Među prostornim sastavnicama emigracija je u relativnom smislu najviše zahvatila dio Žumberka u sastavu Općine Krašić iz kojeg je emigriralo 32,72% ukupnog stanovništva u odnosu na popisno stanje iz 1971. (apsolutno smanjenje od 125 stanovnika). Najmanji intenzitet emigracije u relativnom smislu zabilježen je u dijelu koji pripada Općini Žumberak iz kojega je emigriralo 26,35% stanovništva (apsolutno smanjenje od 931 stanovnika). Promotrimo li prostorne sastavnice Žumberka s aspekta općeg kretanja stanovništva, vidimo da sve imaju najnegativniji tip (E₄) koji karakterizira izumiranje stanovništva.

Smanjivanje broja stanovnika Žumberka može se smatrati egzodusnim, dakle riječ je o brzom, velikom i trajnom odljevanju stanovništva što u kratkom vremenu mijenja sve demografske sastavnice i ukupnu demografsku sliku promatranog područja (Štambuk, 1996.a).

U međupopisju (1981.—1991.) negativna migracijska bilanca i dalje je prisutna na prostoru Žumberka iako se u apsolutnom smislu donekle smanjila što je i logična posljedica intenzivnog iseljavanja. Migracijska bilanca Žumberka u cijelosti iznosi -659 stanovnika (u relativnom smislu smanjenje od 15,46% u odnosu na popisno stanje iz 1981.). Tip općeg kretanja stanovništva bio je E₄. Migracijska je bilanca ponovno u relativnom smislu najnepovoljnija u dijelu koji se nalazi u sastavu Općine Krašić (-36,51% u odnosu na populaciju iz 1981. ili apsolutno -88 stanovnika). Najmanje nepovoljna vrijednost migracijske bilance u relativnom smislu zabilježena je u dijelu koji pripada Gradu Ozlju (-7,68% ukupnog stanovništva, ili apsolutno smanjenje od 52 stanovnika). Sve prostorne sastavnice imaju u tom promatranom međupopisnom razdoblju, najnegativniji tip općeg kretanja stanovništva E₄ (izumiranje stanovništva).

Razdoblje od 1991. do 2001. također je obilježeno negativnom migracijskom bilancom na prostoru Žumberka i svih njegovih prostornih sastavnica. Migracijska bilanca Žumberka u cijelosti iznosi -620 stanovnika (u relativnom smislu pad od 19,37% u odnosu na popisno stanje iz 1991.). Jasno je da je tip općeg kreta-

¹³ Postoje četiri egzodusna i četiri imigracijska tipa općeg kretanja stanovništva. Egzodusni tipovi su: E1 (emigracija), E2 (depopulacija), E3 (izrazita depopulacija), te E4 (izumiranje). Imigracijski tipovi su: I1 (ekspanzija imigracijom), I2 (regeneracija imigracijom), I3 (slaba regeneracija imigracijom), te I4 (vrlo slaba regeneracija imigracijom) (Friganović, 1990.).

I. Turk, M. Jukić, D. Živić: *Starenje stanovništva kao ograničavajući čimbenik...*

	Popisna promjena	Prirodna promjena	Migracijska bilanca	Tip općeg kretanja
1971. — 1981.				
Dio u sastavu Grada Ozlja	-424	-86	-338	E ₄ (izumiranje)
Dio u sastavu Grada Samobora	-401	-34	-367	E ₄ (izumiranje)
Dio u sastavu Općine Krašić	-141	-16	-125	E ₄ (izumiranje)
Dio u sastavu Općine Žumberak	-1095	-164	-931	E ₄ (izumiranje)
ŽUMBERAK UKUPNO	-2061	-300	-1761	E₄ (izumiranje)
1981. — 1991.				
Dio u sastavu Grada Ozlja	-134	-82	-52	E ₄ (izumiranje)
Dio u sastavu Grada Samobora	-286	-64	-222	E ₄ (izumiranje)
Dio u sastavu Općine Krašić	-101	-13	-88	E ₄ (izumiranje)
Dio u sastavu Općine Žumberak	-539	-281	-258	E ₄ (izumiranje)
ŽUMBERAK UKUPNO	-1060	-401	-659	E₄ (izumiranje)
1991. — 2001.				
Dio u sastavu Grada Ozlja	-81	-78	-3	E ₄ (izumiranje)
Dio u sastavu Grada Samobora	-201	-81	-120	E ₄ (izumiranje)
Dio u sastavu Općine Krašić	-75	-14	-61	E ₄ (izumiranje)
Dio u sastavu Općine Žumberak	-714	-279	-435	E ₄ (izumiranje)
ŽUMBERAK UKUPNO	-1071	-451	-620	E₄ (izumiranje)
2001. — 2011.				
Dio u sastavu Grada Ozlja	-157	-77	-80	E ₄ (izumiranje)
Dio u sastavu Grada Samobora	-105	-75	-30	E ₄ (izumiranje)
Dio u sastavu Općine Krašić	-37	-19	-18	E ₄ (izumiranje)
Dio u sastavu Općine Žumberak	-302	-238	-64	E ₄ (izumiranje)
ŽUMBERAK UKUPNO	-601	-425	-176	E₄ (izumiranje)

Tablica 4. Migracijska bilanca i tipovi općeg kretanja stanovništva Žumberka prema prostornim sastavnicama od 1971. do 2011. Izvor: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.—2001., CD, DZS, Zagreb, 2005.; Tablogrami vitalne statistike Hrvatske (1971.—2011.), DZS, Zagreb; Popis stanovništva kućanstava i stanova 2011.; Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima; www.dzs.hr (1. ožujka 2013.)

nja ponovno bio E₄. Migracijska je bilanca i dalje najnepovoljnija u dijelu koji se nalazi u sastavu Općine Krašić, uz povećanje negativnosti u relativnom smislu (-43,57% u odnosu na broj stanovnika iz 1991., ili apsolutno smanjenje od 61 stanovnika). Najmanje negativna migracijska bilanca ponovno je zabilježena u dijelu koji pripada Gradu Ozlju gdje je zabilježeno apsolutno smanjenje od samo 3 stanovnika.¹⁴ Razlog zbog kojeg je stanje u ozaljskom dijelu Žumberka neš-

¹⁴ Smanjenje emigracije je vezano ponajprije uz starenje stanovništva. Staro stanovništvo nije sklonu migraciji. Pad ukupnog broja stanovnika, odnosno njegov mali broj također pridonosi padu intenziteta emigracije.

to manje nepovoljno jest orijentiranost tog prostora prema ekonomski razvijenoj Sloveniji, ponajprije prema Metlici i Novom Mestu (Popović, Radelj, 2011.). U tom međupopisju sve prostorne sastavnice i dalje imaju najnegativniji tip općeg kretanja E₄.

Ni najnovije međupopisje (2001.—2011.) nije donijelo promjenu nabolje. Nastavljeni su svi već prisutni negativni demografski trendovi. Intenzitet emigracije se smanjio kao logična posljedica njezine dugotrajne prisutnosti u promatranom prostoru i starenja stanovništva. Ukratko, svi koji su se mogli odseliti već su se odselili, pa je negativna vrijednost prirodne depopulacije premašila vrijednost migracijske depopulacije što svjedoči i o starenju stanovništva. Jasno je da starije stanovništvo nije sklono migraciji i da je njegova smrtnost povećana. Tako je prirodna depopulacija činila smanjenje od 19,96% u odnosu na broj stanovnika Žumberka 2001. (-425 stanovnika u apsolutnom smislu). Potrebno je istaknuti da je kraški dio Žumberka gotovo izumro. Godine 2011. brojio je samo 28 stanovnika. Nastavak, pa i produbljenje takvih trendova izgledni su na žalost i u budućnosti.

Starenje stanovništva Žumberka

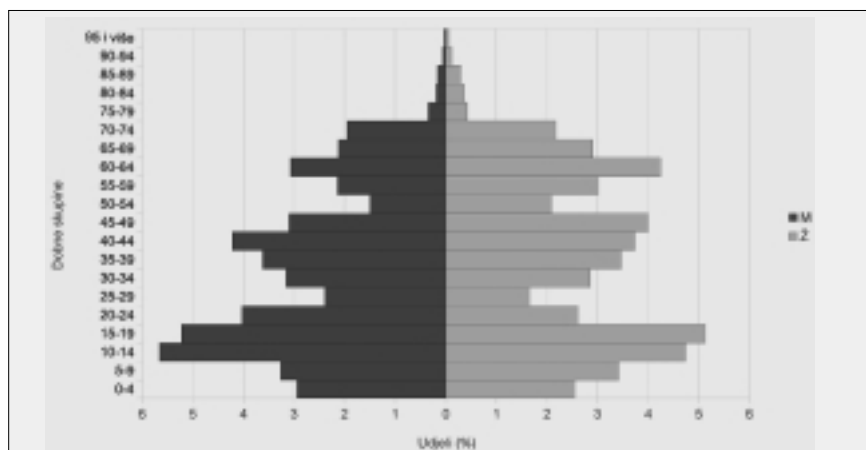
Sastav stanovništva prema dobi i spolu čimbenik je ali i funkcija prirodnoga i mehaničkoga kretanja stanovništva. On se zajedno s ukupnom demografskom dinamikom nalazi u složenom uzročno-posljedičnom odnosu koji karakterizira međusobna uvjetovanost i prožetost. Drugim riječima, sastav stanovništva po dobi i spolu je odraz/pokazatelj, ali i činilac demografskog razvoja na nekom prostoru (Živić, 2003.). Dobni sastav stanovništva posljedica je prethodnih promjena u prirodnom i prostornom kretanju, a istodobno značajan činitelj budućih promjena stanovništva. Zbog toga je dobní sastav svakako jedna od najznakovitijih struktura stanovništva (Klemenčić, 1990.a).

Negativni demoreprodukcijski trendovi (pogotovo pad nataliteta) te pojačano iseljavanje radno i reprodukcijski najsposobnijih dobnih skupina doveli su protekla tri desetljeća do značajnog pogoršanja dobnó-spolne slike stanovništva Žumberka. Suvremene tendencije u sastavu stanovništva po dobi i spolu toga prostora najsažetije se mogu definirati kroz sljedeće usporedne procese: pad broja i udjela mladoga te porast broja i udjela staroga u ukupnome stanovništvu, što se u demografskoj teoriji naziva i procesom demografskog starenja.

Pad udjela mladoga i porast udjela staroga stanovništva vidljivi su promotrimo li dobnó-spolne piramide Žumberka 1971. i 2011. godine. Suženje osnovice piramide jasno je vidljivo usporedimo li sastav stanovništva prema dobi i spolu u dvije navedene popisne godine. Udio mladoga stanovništva (0-19 godina)¹⁵ smanjio se između dva prikazana popisa stanovništva sa 32,92% (1971.) na sa-

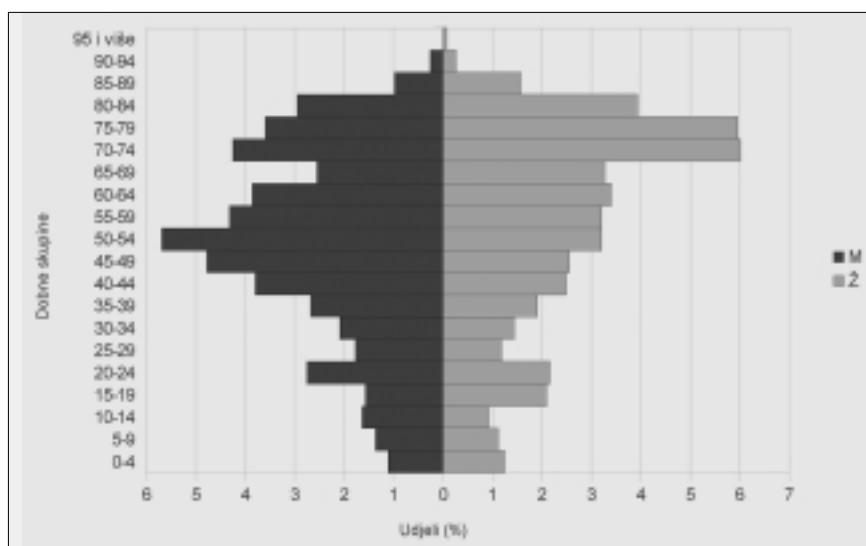
¹⁵ Udio stanovništva do 19 godina starosti u ukupnom stanovništvu nekog prostora naziva se još i koeficijentom mladosti.

I. Turk, M. Jukić, D. Živić: *Starenje stanovništva kao ograničavajući čimbenik...*

Slika 3. Sastav stanovništva Žumberka prema dobi i spolu 1971.

Izvor: Popis stanovništva i stanova 1971., Stanovništvo, Pol i starost — I deo, rezultati po naseljima i opštinama, Knjiga VIII, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1973.

Slika 4. Sastav stanovništva Žumberka prema dobi i spolu 2011.

Izvor: Popis stanovništva kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima; www.dzs.hr [1.ožujka 2013.]

mo 11,06% (2011.). U istom razdoblju udio staroga stanovništva (60 i više godina)¹⁶ povećao se sa 18,74% (1971.) na čak 42,91% (2011.).

Promjena (pad) koeficijenta feminiteta u promatranom razdoblju (sa 101,75 1971. na 92,01 2011.) posljedica je više čimbenika. Najvažniji je utjecaj selektiv-

¹⁶ Udio stanovništva starog 60 i više godina u ukupnom stanovništvu nekog prostora naziva se još i koeficijentom starosti.

ne emigracije prema spolu, u kojoj je 1970-ih i 1980-ih više sudjelovalo žensko stanovništvo. Žene su se uglavnom udavale u obližnjim gradovima, a muškarci su ostajali živjeti u ruralnom žumberačkom prostoru jer su tradicionalno više vezani za poljoprivredni posjed (autarkična poljoprivreda). Posljedica je to modernizacijskih tokova i emancipacije žena u do tada vrlo tradicionalnom i patrijarhalnom društvu. Emigracija ženskog stanovništva posebice nepovoljno utječe na demoreprodukciju. Položaj žene u poljoprivrednom domaćinstvu karakterizira dvojnost zaduženja: ona jest domaćica, ali na obiteljskom gospodarstvu, posebice u gospodarskom dvorištu i na okućnici obavlja neodgodive i trajne poslove. Zbog takvog radnog angažmana položaj žene na selu težak je i neatraktan (Magdalenčić, Štambuk, Vranešić, Župančić, 1996.). Uslijed povećane emigracije žena danas na Žumberku postoji mnogo neoženjenih muškaraca.

Indeks starosti (i_s)¹⁷ Žumberka vrlo jasno upućuje na proces demografskog starenja. Njegovo povećanje sa 56,94 (1971.) na 388,17 (2011.) pokazuje svu snagu i intenzitet tog procesa, ali i upućuje na daljnje negativne posljedice po ukupan demografski razvoj ovoga prostora. Kažemo li da starenje stanovništva počinje kad indeks starosti premaši vrijednost od 40, onda je jasno do koje je mjere spomenuti proces na Žumberku uznapredovao. Naime sastav stanovništva prema dobi i spolu bitan je za formiranje dvaju ključnih kontingenata stanovništva: a) kontingenta stanovništva potrebnog za reprodukciju (fertilni kontingent) i b) kontingenta stanovništva iz kojega se crpi radna snaga (radni kontingent). Poremećaji u razvoju tih kontingenata uzrokuju nepovoljne tendencije u prirodnom kretanju stanovništva i u oblikovanju ekonomske aktivnosti populacije. Padom broja i udjela mladih u ukupnom stanovništvu smanjuje se priljev stanovništva u radno i vitalno najsposobnije dobne skupine (od 20 do 40 godina starosti) čime se sužava demografska osnovica reprodukcije i radne snage, a to zbog efekta naraštajnog pomaka dovodi do starenja fertilnoga i radnoga kontingenta (Wertheimer-Baletić, 1999.). Tako se izaziva nov pad nataliteta i ubrzava demografsko starenje, a dolazi i do pada opće stope aktivnosti pri čemu slabe i demografski odnosno društveno-gospodarski razvojni potencijali. Porastom broja i udjela starih blago raste stopa mortaliteta (povećava se udio onih kohorta stanovništva koje imaju veći rizik smrtnosti), ali se bitno povećava i potreba za boljom skrbi u zdravstvenom, socijalnom i mirovinskom zbrinjavanju starog stanovništva (Živić, 2003.). To dodatno opterećuje proračune jedinica lokalne samouprave i državni proračun.

Vrlo nepovoljan čimbenik formiranja sastava stanovništva Žumberka prema dobi i spolu u promatranom razdoblju jest razvoj fertilnih kontingenata ženskog stanovništva. Oni su najvažnija demografska osnovica dinamike nataliteta (fertiliteta). Iz tablice 5 vidljiva je jasna tendencija smanjenja udjela predfertalnog (do

¹⁷ Indeks starosti (i_s) omjer je starih 60 i više godina te mladih (≤ 19 godina). Smatra se da je stanovništvo pojedinog prostora ušlo u proces starenja kad vrijednost indeksa starosti premaši 40.

I. Turk, M. Jukić, D. Živić: *Starenje stanovništva kao ograničavajući čimbenik...*

	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
Koeficijent feminiteta	101,75	101,32	100,37	96,04	92,20
Indeks starenja	56,94	83,71	212,25	322,30	388,17
Predfertilni kontingent (%)	21,20	15,30	11,73	9,59	6,82
Fertilni kontingent (%)	46,46	36,85	29,63	29,24	28,79
Postfertilni kontingent (%)	31,52	47,34	57,83	60,79	64,39
Predradni kontingent (%)	22,57	15,23	11,28	10,05	7,40
Radni kontingent (%)	65,22	70,49	65,16	55,84	56,93
Postradni kontingent (%)	11,43	19,77	25,18	33,83	35,65
Bodovi	84	74,5	51	40	38
Tip dobnog sastava	3	3	5	6	6
Obilježje dobnog sastava	Starost	Starost	Vrlo duboka starost	Izrazito duboka starost	Izrazito duboka starost

Tablica 5. Odabrani pokazatelji sastava stanovništva Žumberka prema dobi i spolu 1971.— 2011. (predfertilni, fertilni i postfertilni kontingent odnose se samo na žensko stanovništvo). Izvor: Popis stanovništva i stanova 1971., Stanovništvo, Pol i starost — I deo, rezultati po naseljima i opštinama, Knjiga VIII, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1973.; Tablogrami popisa stanovništva iz 1981., DZS, Zagreb; Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujak 1991., Stanovništvo po spolu i starosti po naseljima, dokumentacija 882, Zagreb, 1994.; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001., 2. izdanje, CD, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2003.; Popis stanovništva kućanstava i stanova 2011.; Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima; www.dzs.hr (1. ožujka 2013.)

14 godina starosti) i fertilnog kontingenta (od 15 do 49 godina) s jedne strane te porasta udjela postfertilnog kontingenta (50 i više godina starosti) u ukupnom ženskom stanovništvu Žumberka s druge strane. Konkretno, udio fertilnog kontingenta u ukupnom ženskom stanovništvu smanjen je sa 46,46% (1971.) na 28,79% (2011.), uz istovremeno povećanje udjela postfertilnog kontingenta sa 31,52% (1971.) na 64,39% (2011.). Uz to, naročito je zabrinjavajuće smanjenje udjela predfertilnog kontingenta sa 21,20% (1971.) na samo 6,82% (2011.). Naime taj proces potiče daljnje jačanje naraštajne depopulacije i pojačano smanjivanje obujma reprodukcije stanovništva Žumberka.

Nepovoljne tendencije prisutne su i u procesu oblikovanja radnog kontingenta stanovništva Žumberka. Udio stanovništva u predradnoj dobi (do 14 godina) smanjen je s 22,57% (1971.) na 7,40% (2011.) uz istovremeno smanjenje radnog (od 15 do 64) i povećanje postradnog kontingenta stanovništva (s 11,43% 1971. na 35,65% 2011.). To utrostručenje udjela postradnog kontingenta i budući smanjeni priljev predradnog stanovništva u radnu dob predstavljaju veliku prepreku budućem društveno-gospodarskom razvoju Žumberka.

Kako bi se bolje proučila problematika starenja stanovništva Žumberka potrebno je utvrditi i stupanj njegove ostarjelosti. Prema primijenjenoj metodologiji I. Nejašmića iz 2003. razvidan je postupan porast stupnja ostarjelosti stanovništva Žumberka. Od obilježja dobnog sastava tipa 3 (starost) 1971., ostarjelost

	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
	Bod <i>tip</i> <i>ostarjelosti</i>	Bod <i>tip</i> <i>ostarjelosti</i>	Bod <i>tip</i> <i>ostarjelosti</i>	Bod <i>tip</i> <i>ostarjelosti</i>	Bod <i>tip</i> <i>ostarjelosti</i>
Dio u sastavu Grada Ozlja	73 3 (<i>starost</i>)	55,5 5 (<i>vrlo</i> <i>duboka</i> <i>starost</i>)	49,5 6 (<i>izrazito</i> <i>duboka</i> <i>starost</i>)	54,5 5 (<i>vrlo</i> <i>duboka</i> <i>starost</i>)	45,5 6 (<i>izrazito</i> <i>duboka</i> <i>starost</i>)
Dio u sastavu Grada Samobora	86 2 (<i>starenje</i>)	71,5 4 (<i>duboka</i> <i>starost</i>)	54,5 5 (<i>vrlo</i> <i>duboka</i> <i>starost</i>)	36 6 (<i>izrazito</i> <i>duboka</i> <i>starost</i>)	39,5 6 (<i>izrazito</i> <i>duboka</i> <i>starost</i>)
Dio u sastavu Općine Krašić	85,5 2 (<i>starenje</i>)	76 3 (<i>starost</i>)	38,5 6 (<i>izrazito</i> <i>duboka</i> <i>starost</i>)	30 7 (<i>krajnje</i> <i>duboka</i> <i>starost</i>)	23,5 7 (<i>krajnje</i> <i>duboka</i> <i>starost</i>)
Dio u sastavu Općine Žumberak	87 2 (<i>starenje</i>)	70,5 4 (<i>duboka</i> <i>starost</i>)	56 5 (<i>vrlo</i> <i>duboka</i> <i>starost</i>)	37,5 6 (<i>izrazito</i> <i>duboka</i> <i>starost</i>)	35,5 6 (<i>izrazito</i> <i>duboka</i> <i>starost</i>)
ŽUMBERAK UKUPNO	84 3 (<i>starost</i>)	75,5 3 (<i>starost</i>)	51 5 (<i>vrlo</i> <i>duboka</i> <i>starost</i>)	40 6 (<i>izrazito</i> <i>duboka</i> <i>starost</i>)	38 6 (<i>izrazito</i> <i>duboka</i> <i>starost</i>)

Tablica 6. Tipizacija ostarjelosti stanovništva Žumberka
prema teritorijalno-prostornim sastavnicama (1971.—2011.). Izvor: Kao kod tablice 5.

je povećana na tip 6 (izrazito duboka starost) 2011. godine. Razmotre li se stupnjevi ostarjelosti stanovništva Žumberka prema ranije navedenim teritorijalnim sastavnicama, uviđa se da je u gotovo svim razdobljima prisutan kontinuiran porast razine ostarjelosti stanovništva.

Kao što je prije spomenuto, godine 1971. ukupno stanovništvo Žumberka ima nepovoljan tip 3 (starost) ostarjelosti stanovništva. Od teritorijalnih sastavnica najveća je ostarjelost stanovništva te godine bila zabilježena u ozaljskom dijelu Žumberka (tip 3), a ostali dijelovi imali su povoljniji tip 2 ostarjelosti, čije je obilježje starenje stanovništva. Razlog je tome ranija emigracija stanovništva iz ozaljskog dijela Žumberka prema obližnjim gradovima (Karlovcu, Metlici i Novom Mestu).¹⁸ Budući da tada ruralni prostori nisu nudili razvojne mogućnosti, stanovništvo je, potaknuto urbano baziranom industrijalizacijom i tercijarizacijom, migriralo iz sela u gradove.

Popis stanovništva 1981. prikazuje povećanje stupnja ostarjelosti stanovništva. Na razini cijelog Žumberka primjetno je pogoršanje bodovnog pokazatelja

¹⁸ U to su doba Hrvatska i Slovenija bile u sastavu bivše Jugoslavije, pa nije bilo prepreka za migraciju koja bi danas bila međudržavna.

I. Turk, M. Jukić, D. Živić: *Starenje stanovništva kao ograničavajući čimbenik...*

ostarjelosti, ali tip ostarjelosti nije se promijenio u odnosu na prethodni popis. Sve prostorne sastavnice Žumberka bilježe pogoršanje tipa ostarjelosti stanovništva. Najmanja je promjena zabilježena u dijelu Žumberka koji je u sastavu Općine Krašić. U ovom je međupopisju iz spomenutog prostora emigracija bila relativno mala zbog još uvijek velike usmjerenosti na poljoprivredu i mogućnost dnevne migracije, prije svega u Krašić i Jastrebarsko. Veliko povećanje ostarjelosti stanovništva zabilježeno je u dijelovima Žumberka koji su u sastavu Grada Samobora i Općine Žumberak. Ondje je 1981. zabilježen tip 4 ostarjelosti čije je obilježje duboka starost stanovništva. Upravo je u ovom razdoblju u navedenim prostornim sastavnicama bila prisutna najintenzivnija migracija iz sela u gradove (ponajprije Zagreb, Samobor i Jastrebarsko) koja je poprimila obilježja ruralnog egzodusa. Ipak, najveće povećanje ostarjelosti u razdoblju od 1971. do 1981. zabilježeno je u dijelu Žumberka koji je u sastavu Grada Ozlja, gdje je 1981. zabilježen tip 5 ostarjelosti čije je obilježje vrlo duboka starost stanovništva. Već otprije prisutni negativni demografski i ekonomski trendovi nastavili su se što je rezultiralo intenzivnim ruralnim egzodusom.

Deset godina poslije (1991.) stanovništvo Žumberka bilježi daljnje povećanje razine ostarjelosti. U cijelosti, ostarjelost stanovništva Žumberka pogoršana je na tip 5 čije je obilježje vrlo duboka starost stanovništva. Sve prostorne sastavnice također bilježe povećanje ostarjelosti stanovništva. Dio Žumberka u sastavu Grada Samobora i dio u sastavu Općine Žumberak, bilježe isti tip ostarjelost stanovništva kao i Žumberak u cjelini. Najlošija je situacija bila prisutna u dijelovima Žumberka koji su u sastavu Grada Ozlja i Općine Krašić. Ondje je zabilježen tip 6 ostarjelosti čije je obilježje izrazito duboka starost stanovništva. U Gradu Ozlju dodatno su se intenzivirali već dug niz godina prisutni, krajnje negativni demografski procesi. Krašićki dio Žumberka u tom razdoblju doživljava ruralni egzodus i potpun demografski slom.

Popis stanovništva 2001. donosi daljnje pogoršanje stanja. Žumberak u cijelosti bilježi tip 6 ostarjelosti stanovništva (izrazito duboka starost). Zanimljivo je da dio Žumberka koji je u sastavu Grada Ozlja bilježi poboljšanje dobnog sastava stanovništva (s tipa 6, zabilježenog 1991., na tip 5 godine 2001.). Razlog nije znatnije povećanje kontingenta mladog stanovništva, nego povećan mortalitet starijeg stanovništva (uslijed poodmakle životne dobi).¹⁹ Sve ostale prostorne sastavnice bilježe povećanje ostarjelosti stanovništva. Dijelovi Žumberka u sastavu Grada Samobora i Općine Žumberak bilježe tip 6 ostarjelosti (izrazito duboka starost), a dio koji je u sastavu Općine Krašić bilježi apsolutno najnepo-

¹⁹ Broj stanovnika ove prostorne sastavnice smanjen je s 543 stanovnika 1991. na 462 stanovnika 2001. (pad od 14,92%). U apsolutnom smislu, broj mladog stanovništva pada s 93 (1991.) na 88 (2001.). Nasuprot tome, u istom razdoblju, uslijed spomenutog smanjenja ukupnog broja stanovnika, udio mladog stanovništva u ukupnom stanovništvu u ovoj prostornoj sastavnici povećan je sa 17,12% na 19,05%. Ukupan broj starog stanovništva u ovoj prostornoj sastavnici bilježi pad s 204 (1991.) na 159 (2001.). U relativnom smislu to je pad s 37,56% na 34,42%.

voljniji tip 7 ostarjelosti stanovništva čije je obilježje krajnje duboka starost. Intenzivan ruralni egzodus u kombinaciji s iznimno malom demografskom bazom i više nego skromnom bioreprodukcijom rezultirali su tako velikom ostarjelošću stanovništva koja se teško može zabilježiti kod brojnijih populacija.

Rezultati popisa stanovništva 2011. svjedoče o nastavku procesa starenja stanovništva na razini Žumberka u cjelini. Bodovni pokazatelj ostarjelosti pokazuje minimalno smanjenje, a tip ostarjelosti i dalje ostaje 6 (izrazito duboka starost). Bodovni pokazatelj ostarjelosti stanovništva u svim teritorijalnim jedinicama, osim u samoborskom dijelu Žumberka, bilježi pogoršanje. U samoborskom je dijelu Žumberka zabilježeno neznatno poboljšanje bodovnog pokazatelja ostarjelosti. Razlog je za takvo stanje razvoj Samobora i njegov pozitivan utjecaj na prostor koji mu gravitira s jedne strane te izumiranje najstarijih kohorti stanovništva s druge strane. Tip ostarjelosti ni u jednoj teritorijalnoj jedinici nije se promijenio u odnosu na prethodni popis stanovništva. Nažalost, u budućnosti je izgledan nastavak procesa starenja stanovništva u svim dijelovima Žumberka.

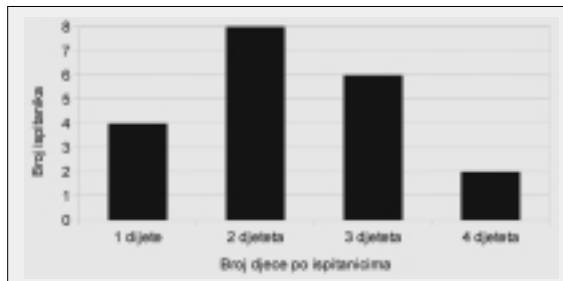
Kvaliteta života na Žumberku

Kvaliteta života na Žumberku u pogledu dostupnosti modernih usluga je niska. Nasuprot tome, prema ekološkim pokazateljima kvaliteta života je na relativno visokoj razini. Jasno je da je revitalizacija Žumberka moguća jedino uz useljavanje stanovništva u reproduktivnoj dobi. Žumberak danas nije atraktivan za imigraciju. Mnogo bi mjera trebalo poduzeti kako bi se sadašnja situacija promijenila i kako bi postao atraktivan za useljavanje. Pojedine su usluge i funkcije, bez kojih se moderno društvo teško može zamisliti, na Žumberku nedostupne. Na Žumberku postoje jedino područne osnovne škole i malobrojna preostala djeca moraju dugo do njih putovati. Srećom, prijevoz učenika do škola je organiziran.

Na Žumberku ne postoji nijedan dom zdravlja ili ljekarna, a znano je da ostarjelo stanovništvo treba povećanu zdravstvenu skrb. Liječnici (primarne zdravstvene zaštite) dolaze na Žumberak, no u pojedinom mjestu rade jedan ili dva dana tjedno. Postoji služba u sklopu Općine Žumberak koja se brine za starije stanovnike o kojima se nema tko brinuti. Njene su usluge posebno važne tijekom zime, kada starije stanovništvo zbog snijega teško može napustiti kuću ili otići u drugo naselje.

Trgovine na Žumberku gotovo ne postoje. Stoga je stanovništvo prisiljeno radi nabavke putovati u najbliže gradove (Samobor, Ozalj i Jastrebarsko). To nerijetko znači više od trideset minuta vožnje automobilom do najbliže trgovine u jednom smjeru u optimalnim prometnim uvjetima. Dostupnost znatnog broja naselja na Žumberku je slaba jer su povezana jedino neasfaltiranim cestama.

Radi dobivanja uvida u kvalitetu života na Žumberku provedena je anketa u ožujku i travnju 2011. u 13 žumberačkih naselja. To su: Bratelji, Budinjak, Dani, Glušinja, Golubići, Gornja Vas, Mrzlo Polje Žumberačko, Novo Selo Žumberačko, Osredak Žumberački, Selce Žumberačko, Sječevac, Stojdraga i Tisovac Žum-

Slika 5. Ispitanici prema broju djece

berački. U anketi je sudjelovalo 35 ispitanika. Odabrani su metodom slučajnog odabira. Druge bi metode zbog neuravnoteženih (narušenih) demografskih struktura bile teško izvedive. Prosječna dob ispitanika bila je 47,5 godina. Muških je ispitanika bilo 24 (68,57%), ženskih 11 (31,43%). Anketa se sastojala od 13 pitanja. S obzirom na metodologiju ankete njezini su rezultati ilustrativne naravi, no ipak daju stanovit uvid u razmatranu problematiku.

Dvadeset i tri ispitanika (65,71%) izjavila su da cijeli život žive u istom naselju, a 12 je rođeno negdje drugdje ili su prije živjeli u drugom naselju (34,29%). Takav anketni rezultat govori da je Žumberak u prošlosti bio izoliran te da na njemu prevladava, u suvremenom kontekstu, autohtono stanovništvo. Kako podaci popisa stanovništva 2011. o migracijskim obilježjima nisu dostupni na razini naselja, nije moguće utvrditi broj autohtonog i doseljenog stanovništva na Žumberku u razmatranom teritorijalnom obuhvatu. Razmotri li se samo Općina Žumberak,²⁰ vidljivo je da od ukupno 883 stanovnika njih 448 (50,74%) od rođenja živi u istom naselju, a u sadašnje naselje stanovanja 135 (15,29%) se doselilo iz drugog naselja iste općine. Takvo se stanovništvo može smatrati autohtonim, pa se može zaključiti da su 2011. godine u Općini Žumberak 583 (66,02%) stanovnika bila autohtona. Jasno je da u novije doba Žumberak nije bio atraktivan za imigraciju.

Velik broj ispitanika nema djece, čak 15 ili 42,86%. Zanimljivo je da je među njima samo jedna žena, što je posljedica povećane emigracije ženskog stanovništva u prošlosti. Uvjetno rečeno »višak« muškog stanovništva nije imao ženskog partnera za sklapanje bračne (ili izvanbračne) zajednice, pa je stoga izostalo i potomstvo. Od 20 ispitanika koliko je imalo djecu, četvero je imalo jedno dijete, osmero dva djeteta, šestero tri djeteta, a dva ispitanika imala su četiri djeteta. Relativno velik broj ispitanika (koji su imali djecu) s dvoje ili više djece svjedoči o prisutnosti tradicionalnih demoreproduktivnih navika na Žumberku u ne tako dalekoj prošlosti.

Od ispitanika koji su imali djecu, osmero je izjavilo da nijedno njihovo dijete ne živi na Žumberku. Petero je izjavilo da na Žumberku živi jedno njihovo

²⁰ Spomenuti podatci postoje na razini gradova/općina.

dijete. Jednak je broj ispitanika izjavio da dva njihova djeteta žive na Žumberku, jedan je izjavio da ondje žive tri njegova djeteta, a čak četiri djeteta jednog ispitanika žive na Žumberku. Budući da su potonja dva ispitanika u trenutku anketiranja bila stara 37 odnosno 38 godina, prilično je vjerojatno da su njihova djeca tada bila maloljetna odnosno premlada za emigraciju. S obzirom na postojeće trendove, vjerojatno je da će se ta djeca po završetku obrazovanja i stjecanjem punoljetnosti odseliti sa Žumberka.

Dvadeset i pet ispitanika odnosno njih 71,43% nije bilo zadovoljno kvalitetom života na Žumberku, a 10 ispitanika bilo je kvalitetom života zadovoljno (28,57%). Većina ispitanika svoj stav nije obrazložila. Najčešći razlog za nezadovoljstvo kvalitetom života na Žumberku bio je manjak odnosno nedostupnost i loša kvaliteta komunalnih usluga.

Čak 26 ispitanika (74,29%) namjerava se odseliti sa Žumberka. Samo 9 ispitanika ne namjerava se sa Žumberka odseliti. Najčešći razlog za odluku o odseljenu nepostojanje je škola za djecu, a najčešći razlog za ostanak »lijepa priroda i čisti zrak«.

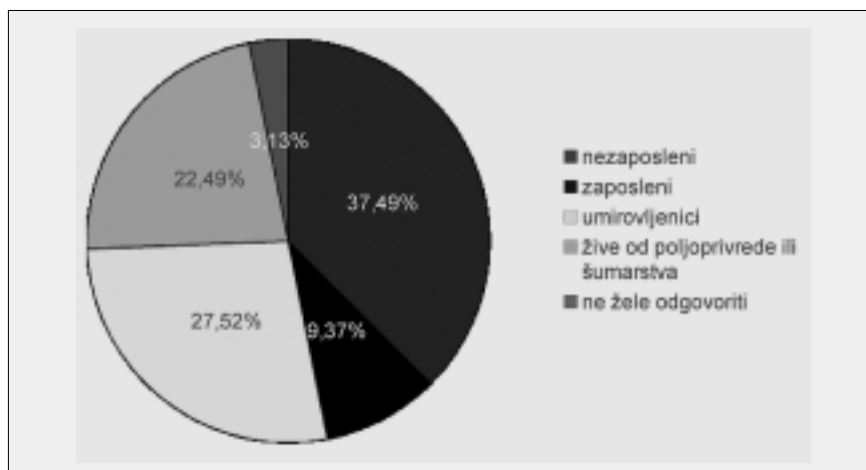
Dvadeset i pet ispitanika (71,45%) izjavilo je da njihova obitelj posjeduje motorno vozilo (automobil, motocikl, moped ili traktor). Obitelji 10 ispitanika ne posjeduju motorno vozilo. U uvjetima prometne izoliranosti i jedva postojećeg javnog prijevoza neposjedovanje motornog vozila znatno smanjuje mobilnost stanovništva, a time i negativno djeluje na kvalitetu života.

Prema anketi, čak dvadeset i dva ispitanika odnosno 62,86% nema priključak na vodovod. Samo 13 ispitanika na njega ima priključak. S obzirom na to da je priključak na vodovod jedan od osnovnih kriterija za mjerenje kvalitete života, jasno je da je nepostojanje takvog priključka indikator loše kvalitete života. Zanimljivo je napomenuti da je prva vodovodna infrastruktura na Žumberku izgrađena još davne 1913. u Sošicama i još je u funkciji. U posljednje je vrijeme puno učinjeno u pogledu izgradnje vodovoda na Žumberku, no unatoč tome mnoga žumberačka kućanstva i dalje nemaju priključak na njega. Postoje i slučajevi da u naselju postoji vodovod, no stanovnici zbog loše materijalne situacije ne mogu platiti priključak.

Većina ispitanika posjeduje fiksni telefon u kućanstvu (ukupno 20 ili 57,14%). Ipak, za hrvatske prilike vrlo velik postotak ispitanika (42,86% ili njih ukupno 15) nema u kućanstvu fiksni telefon. Mobilnim se telefonom služe 22 ispitanika (62,86%). Praktičnost i sve niža cijena usluga mobilne telefonije razlog su zašto se više ispitanika služi mobitelom u usporedbi s fiksnim telefonom. U današnjem je svijetu život nezamisliv bez telekomunikacija, pa se u pogledu njihova korištenja može očekivati poboljšanje situacije. Žumberak je loše pokriven mobitelским signalom. Pucanja veze su česta i u kućama nerijetko uopće nije moguće spojiti se na mobitelšku mrežu.

Vrlo zabrinjava podatak da se samo jedan ispitanik služi računalom s pristupom na internet. Taj podatak dokazuje da računalizacija na Žumberku još nije

I. Turk, M. Jukić, D. Živić: *Starenje stanovništva kao ograničavajući čimbenik...*

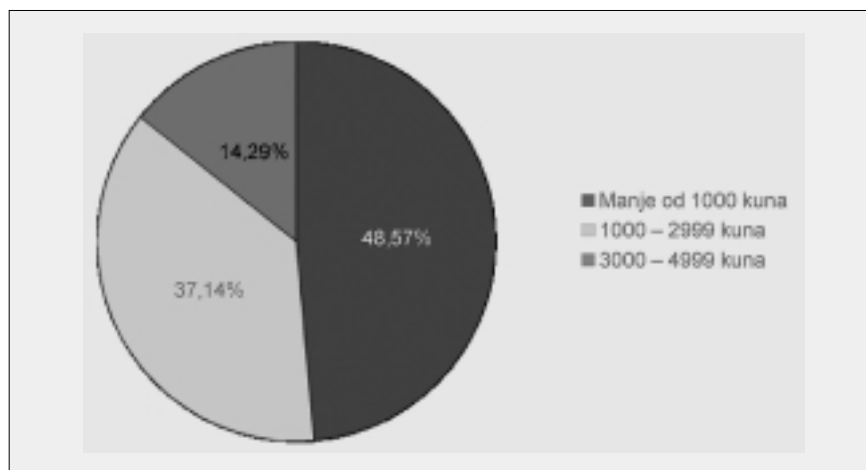
Slika 6. Ispitanici prema ekonomskoj aktivnosti i izvoru prihoda

ni počela. Razlozi za takvo stanje su stara dob i nizak stupanj obrazovanja lokalnog stanovništva. Uz to, većina stanovnika Žumberka ne može od svojih primanja izdvojiti novac za kupnju računala. Dodatan je problem to što internetski operateri na Žumberku ne pružaju dovoljno dobru uslugu, dapače većina ih ondje uopće ne posluje. Operateri mobilnog interneta pružaju samo sporu i zastarjelu 2G uslugu, a i taj je signal često nemoguće uhvatiti (posebice u kućama). Zbog malobrojnog i ostarjelog stanovništva internetski operateri ne vide mogućnost zarade na Žumberku, stoga ne ulažu u izgradnju moderne internetske infrastrukture. Država bi trebala pronaći načina kako u svako kućanstvo u ekonomski nerazvijenim područjima dovesti brz internetski priključak po povoljnoj cijeni jer bez takvog priključka danas ekonomski razvoj nije moguć.

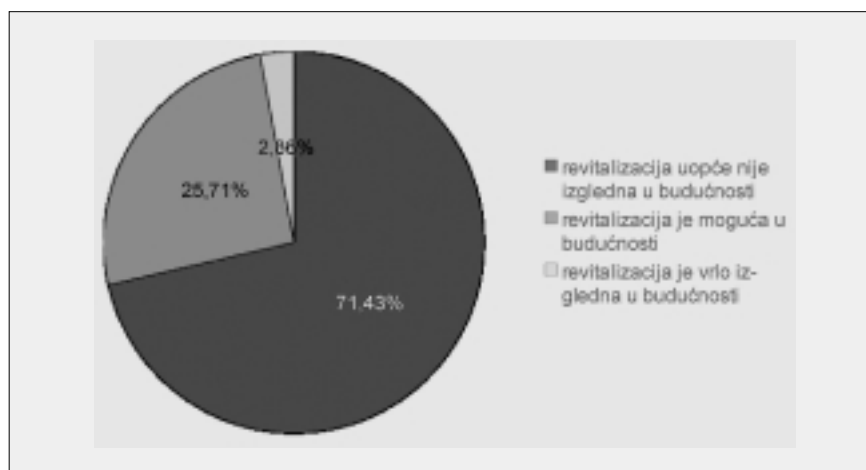
Najveći broj ispitanika nije zaposlen (12 ili 34,29%), a devet je ispitanika umirovljeno (25,71%). Samo tri ispitanika su zaposlena (8,57%), a 10 (20,57%) ih živi od poljoprivrede ili šumarstva. Jedan je ispitanik odbio odgovoriti na to pitanje. Takvo stanje zorno ilustrira krajnje lošu ekonomsku situaciju na Žumberku.

Gotovo svaki drugi ispitanik ima mjesečno primanje manje od 1000 kuna. Takvih je bilo 48,57%. Jasno je da stanovništvo s takvim primanjima teško može preživjeti bez dodatne financijske pomoći. Trinaest ispitanika (37,14%) izjavilo je da su im mjesečna primanja između 1000 i 2999 kuna. Samo je 5 ispitanika (14,29%) izjavilo da im mjesečna primanja iznose između 3000 i 4999 kuna. Nijedan ispitanik nije izjavio da ima mjesečno primanje veće od 5000 kuna. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, prosječna je mjesečna plaća za Hrvatsku u siječnju 2011. iznosila 5342 kune, a prosječna mirovina (također za Hrvatsku) u ožujku 2011.²¹ iznosila je 2161 kunu (Mjesečno statističko izvješće DZS-a 3, 2011.). Jasno je da su mjesečna primanja na Žumberku ispod hrvatskog

²¹ Podatci koji koincidiraju vremenu provođenja ankete.

Slika 7. Visina mjesečnih prihoda ispitanika

Slika 8. Mišljenja ispitanika o revitalizaciji Žumberka

prosjeaka i da dio tamošnje populacije živi na samom rubu ili čak ispod ruba egzistencije.

Zabrinjava podatak da čak 25 ispitanika (71,43%) smatra kako revitalizacija Žumberka uopće nije izgledna u budućnosti. Devet ispitanika (25,71%) smatra da je revitalizacija u budućnosti moguća, a samo jedan vjeruje da je revitalizacija u budućnosti vrlo izgledna.

Očito je da je stanovništvo Žumberka u najvećoj mjeri izgubilo svaku nadu u poboljšanje situacije. Takvo stanje ne čudi jer se u Žumberak do sada vrlo malo ulagalo, pa na temelju dosadašnjeg iskustva lokalno stanovništvo teško može drukčije razmišljati.

Na temelju provedene ankete jasno je da je prostor Žumberka u teškoj demografskoj, ekonomskoj i općenito, društvenoj krizi. Kvaliteta života na Žumberku duboko je ispod hrvatskog prosjeka. Nažalost, s obzirom na postojeće ekonomske trendove teško je očekivati bilo kakve pomake nabolje u doglednoj budućnosti.

Mogućnosti razvoja

Starenje stanovništva jest dominantni demografski proces na Žumberku ne samo zbog svoje uznapredovalosti, nego i zbog toga što potiče ostale negativne dinamičke i strukturne demografske i društveno-gospodarske procese. Prema tipologiji ruralnih područja Hrvatske, čiji je autor A. Lukić, većina naselja Žumberka pripada u ruralnu periferiju (najnegativniji tip ruralnih područja). U tipologiji pograničnih područja prema sintezi demografskih indikatora (indeksu demografskih resursa) I. Nejašmić (2008.) svrstava gotovo cijeli prostor Žumberka u najnepovoljniji tip F, a to ukazuje na prostor sociodemografske depresije čije je obilježje demografsko izumiranje. Budući da je tu tipizaciju izveo na temelju cjelokupnih gradova i općina, prostor Žumberka koji je u sastavu Grada Samobora (odnosno cijeli Grad Samobor) svrstan je u tip B (demografski stabilno područje). Jasno je na temelju prije prikazanog da bi (da ga se posebno izdvoji) žumberački dio Grada Samobora ušao u najnepovoljniji tip prostora prema demografskim resursima, poput ostalog dijela Žumberka.

Razvidno je da Žumberak pripada u red prostora Hrvatske s najnepovoljnijim demografskim i socioekonomskim obilježjima. U postojećim se demografskim uvjetima gotovo ne može očekivati ikakav značajniji razvoj bez priljeva mladog stanovništva u reproduktivnoj dobi koje bi na Žumberku bilo zaposleno i koje bi ondje bilo trajno nastanjeno. Za provedbu takvih planova nužno je ulaganje znatnih financijskih sredstava koje jedinice lokalne samouprave nemaju, barem ne u dovoljnoj mjeri.

Turizam je neispitana razvojna mogućnost Žumberka. Na Žumberku se ne bi smjeli planirati masovni oblici turizma, dapače, kapacitetima i osobitostima kraja više odgovara izletnički nego boravišni turizam (Štambuk, 1996.b). Na Žumberku se, uz odgovarajuću osnovnu i specifičnu turističku infrastrukturu, mogu razvijati raznovrsni tipovi turizma što osiguravaju prirodno koncentrirane šume, pašnjaci, potoci, slapovi, kanjoni, spilje, a niži dijelovi Žumberka imaju mogućnost za ratarsku i stočarsku proizvodnju (ovčarstvo) (Kelebuš, 1996.). U sklopu razvoja turizma (a dakako i poljoprivrede) svakako treba imati na umu da on mora biti u skladu sa smjernicama zaštite prirode i prirodnog okoliša u sklopu postojećeg Parka prirode Žumberak — Samoborsko gorje.²²

Mnogim dijelovima Žumberka manjka osnovna infrastruktura poput asfaltiranih cesta, vodovoda ili kanalizacije. U takvim uvjetima teško se može očekivati

²² Cjelokupni prostor Žumberka u sastavu je Parka prirode Žumberak — Samoborsko gorje.

poboljšanje postojećeg stanja. Za naseljavanje mlađeg stanovništva koje bi pridonijelo povećanju nataliteta također ne postoje nikakvi preduvjeti.

Na temelju sadašnjih demografskih indikatora jasno je da je u budućnosti izvjesno očekivati daljnje pogoršanje stanja. Pozitivan je pokazatelj jedino povećan interes potomaka iseljenih Žumberčana za kraj njihovih predaka. Potomci iseljenih Žumberčana mogli bi imati važnu ulogu u poboljšanju postojeće situacije. Teško je očekivati značajnije ulaganje državnih sredstava u Žumberak. Vrlo je vjerojatno da će u skorijoj budućnosti broj naselja bez stanovnika (izumrlih naselja) porasti, a stanovništvo nastaviti starjeti odnosno izumirati. Kako bi se stanje popravilo, nužno je sagledati kako sa što manje financijskih sredstava što više pridonijeti regionalnom razvoju Žumberka. Tu važnu ulogu ima i uprava Parka prirode Žumberak — Samoborsko gorje. U razdoblju gospodarske krize kada država ima manjak raspoloživog novca bitno je privući i poticati privatna ulaganja pod uvjetom da ne narušavaju prirodni sklad te bogatu društvenu i povijesnu tradiciju Žumberka.

Zaključak

Žumberak je izolirano planinsko područje nedaleko od najrazvijenijih dijelova Hrvatske. U odnosu na ostatak Središnje Hrvatske, povijesno-geografski razvoj Žumberka bio je nepovoljan, što je dijelom i uzrok postojećeg krajnje negativnog stanja. Emigracija sa Žumberka s većim ili manjim intenzitetom traje kontinuirano od druge polovine 19. stoljeća. Razlozi za emigraciju uvelike su povezani s manjkom investicija i inovacija koje bi mogle inicirati socijalno-geografsku transformaciju prostora. Selektivna emigracija prema dobi i spolu uzrokovala je niz problema. Povećana emigracija žena posebice je nepovoljno djelovala na demografske prilike na Žumberku. Budući da je većina emigranata bila u reproduktivnoj dobi, emigracija je direktno djelovala na smanjenje nataliteta i prirodne promjene te na ubrzano demografsko starenje.

Pogoršanje demografske slike nepovoljno je utjecalo na ekonomske prilike. Loša demografska slika s dominantnim starim i nisko obrazovanim stanovništvom ne predstavlja povoljan okvir za investicije.

Unatoč lošoj postojećoj situaciji Žumberak ima određene razvojne resurse pa i potencijale. Stoga bi se revitalizacijski planovi trebali temeljiti upravo na njima. Ti su potencijali ponajprije očuvana priroda i okoliš. Razvoj ruralnog i avanturističkog turizma kao i organske poljoprivrede sigurno bi pridonijeli ekonomskom oporavku.

Kako bi se omogućio razvoj i revitalizacija Žumberka potrebno je bitno poboljšati prometnu i informatičku infrastrukturu. Prometnice u današnjem stanju ne zadovoljavaju potrebe suvremenog prometa. Pokretanje bilo kakvog posla u današnje je doba nezamislivo bez kvalitetnog, brzog i jeftinog internetskog priključka, što je na Žumberku sada teško ostvarivo. Otvaranjem novih radnih mjesta stekli bi se uvjeti za imigraciju mlađeg obrazovanog stanovništva u repro-

I. Turk, M. Jukić, D. Živić: *Starenje stanovništva kao ograničavajući čimbenik...*

duktivnoj dobi. Tu treba računati i na potomke iseljenih Žumberčana koji još uvijek osjećaju povezanost sa zavičajem svojih predaka.

Literatura

- Crkvenčić, I. (1959.), Kretanje broja stanovnika Žumberačke gore kao odraz ekonomsko-geografskih prilika, *Geografski glasnik* 21, 35-68.
- Crkvenčić, I. (2002.), Žumberačka Gora — Transformation from a Refuge to an Exodus Zone, *Migracijske i etničke teme*, 18/4, 289-307.
- Frganović, M. (1990.), *Demogeografija — stanovništvo svijeta*, Školska knjiga, Zagreb.
- Hranilović, N. (1990.), Žumberčani-subetnička grupa u Hrvata, *Migracijske teme*, 4, 593-612.
- Kelebut, I. (1996.), Opći prikaz gospodarskog stanja i razvojnih mogućnosti Žumberka, *Žumberak: Baština i izazovi budućnosti — Zbornik u čast 700-te obljetnice prvog spomena imena Žumberak*, ur. Magdalenić, I., Štambuk, M., Vranešić, M., Župančić, M., 297-308, Stari grad Žumberak.
- Klemenčić, M. (1989.), *Historijsko-geografska osnova regionalnog poimanja i demogeografskih promjena Žumberka*, magistarski rad, Geografski odsjek PMF-a, Zagreb.
- Klemenčić, M. (1990.a), Postupak vrednovanja dobnog sastava stanovništva, *Radovi*, 25, 73-80.
- Klemenčić, M. (1990.b), Povijesno-geografska osnovica regionalnog poimanja Žumberka, *Sociologija sela*, 109/110, 277-293.
- Lukić, A. (2009.), *Tipologija ruralnih područja Hrvatske — geografski aspekt*, doktorska disertacija, Geografski odsjek PMF-a, Zagreb.
- Magdalenić, I., Štambuk, M., Vranešić, M., Župančić, M. (1996.), Zaključci i preporuke, *Žumberak: Baština i izazovi budućnosti — Zbornik u čast 700-te obljetnice prvog spomena imena Žumberak*, ur. Magdalenić, I., Štambuk, M., Vranešić, M., Župančić, M., 315-318, Stari grad Žumberak.
- Nejašmić, I. (2003.), Značajke biološkog (demografskog) sastava stanovništva Hrvatske, *Hrvatski geografski glasnik*, 65 (2), 29-54.
- Nejašmić, I. (2008.), *Stanovništvo Hrvatske — Demogeografske studije i analize*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb.
- Popović, A., Radeljak, P. (2011.), Razvojni problemi pograničnog pojasa Žumberka, *Hrvatski geografski glasnik*, 73 (2), 179-199.
- Štambuk, M. (1996.a), Stanovništvo, obitelji, domaćinstva, *Žumberak: Baština i izazovi budućnosti — Zbornik u čast 700-te obljetnice prvog spomena imena Žumberak*, ur. Magdalenić, I., Štambuk, M., Vranešić, M., Župančić, M., 208-233, Stari grad Žumberak.
- Štambuk, M. (1996.b), Mišljenja Žumberčana o razvojnim problemima i prednostima njihova kraja, *Žumberak: Baština i izazovi budućnosti — Zbornik u čast 700-te obljetnice prvog spomena imena Žumberak*, ur. Magdalenić, I., Štambuk, M., Vranešić, M., Župančić, M., 285-295, Stari grad Žumberak.
- Wertheimer-Baletić, A. (1999.), *Stanovništvo i razvoj*, Gospodarska misao, MaTe, Zagreb.
- Živić, D. (2003.), Demografske odrednice i posljedice starenja stanovništva Hrvatske, *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 10, No 3-4, 307-319.

Izvor podataka

- Mjesečno statističko izvješće Državnog zavoda za statistiku za ožujak 2011., 3, DZS, Zagreb, 2011.
- Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.—2001., CD, DZS, Zagreb, 2005.
- Popis stanovništva i stanova 1971., Stanovništvo, Pol i starost — I deo, rezultati po naseljima i opštinama, Knjiga VIII, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1973.
- Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujak 1991., Stanovništvo po spolu i starosti po naseljima, dokumentacija 882, Zagreb, 1994.
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001., 2. izdanje, CD, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2003.

Tablogrami popisa stanovništva iz 1981., DZS, Zagreb.

Tablogrami vitalne statistike Hrvatske (1971.—2011.), DZS, Zagreb.

www.dzs.hr (1. 3. 2013.).

Ivo Turk — Marijan Jukić — Dražen Živić
**Population Ageing as the Limitation Factor of the
Demographic Development of Žumberak Region, Croatia**

Contemporary demographic development of Žumberak reflects the deeply rooted influences of very specific historical and socio-economic development. The relief dynamics with the predominant mountainous morphostructural characteristics, together with the peripheral border location and bad traffic infrastructure have had a key role in the forming of existing negative demographic situation. The long lasting processes of total depopulation, emigration of the reproductive age population, as well as decrease of natality, have very negatively affected the forming of the structures of the population. The reduced influx of the population into fertile age, caused by emigration and reduced natality contributed the further drop of natality. The increase of the percentage of old population resulted in increased mortality. Therefore, Žumberak became the area of strong biological depopulation. The population ageing, as the main demographic process induces the further negative processes in the population dynamics and structures. The population ageing is the major obstacle in the forming of future working and fertile population contingent, which has negative effect to the entire socio-economic development. Due to the population ageing more funds are needed for the social and health care which additionally burdens the weak economy of Žumberak and Croatia in general. The lack of basic infrastructure, insufficient employment potentials, and old population are bad starting point for revitalisation and development of the researched region.